

Janina Wilk, Barbara Walczak

ELEMENTY AKSJOLOGII UNII EUROPEJSKIEJ

**Redakcja naukowa
Leszek Gęsiak**

WYŻSZA SZKOŁA FILOZOFICZNO-PEDAGOGICZNA „IGNATIANUM”
WYDAWNICTWO WAM
Kraków 2009

© Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna IGNATIANUM, 2009

ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

tel. 012 62 93 420 • fax 012 42 30 038

wydawnictwo@ignatianum.edu.pl

<http://www.ignatianum.edu.pl>

Redakcja

Anna Królikowska

Projekt okładki

Jadwiga Mączka

Skład, łamanie

Marta Majewska

ISBN 978-83-7614-036-0 (Ignatianum)

ISBN 978-83-7505-424-8 (WAM)

WYDAWNICTWO WAM

ul. Kopernika 26 • 31-501 KRAKÓW

tel. 012 62 93 200 • fax 012 42 95 003

e-mail: wam@wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY

tel. 012 62 93 254, 012 62 93 255, 012 62 93 256;

fax 012 43 03 210

e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

Zapraszamy do naszej KSIĘGARNI INTERNETOWEJ

<http://WydawnictwoWam.pl>, tel. 012 62 93 260

Drukarnia Wydawnictwa WAM • ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

Spis treści

Wstęp	7
Janina Wilk	
Fundamentalne wartości Europy a aksjologia Unii Europejskiej	9
Rozdział I	
Europa i jej wartości	11
1.1. Europa – zarys problemu	11
1.2. Fundamenty cywilizacji europejskiej	14
1.2. Fundamentalne wartości Europy – charakterystyka pojęcia	22
1.3. Dziedzictwo aksjologiczne Europy	26
Rozdział II	
Unia Europejska i jej wartości	29
2.1. Idea integracji Europejskiej	29
2.2. Unia Europejska – analiza pojęcia	35
2.3. Fundamenty Unii Europejskiej	46
2.4. Instytucje Unii Europejskiej	47
Rozdział III	
Aksjologia unijna a wartości Europy	51
3.1. Niezmiennosc wartości?	51
3.2. Czy Unia Europejska odchodzi od wartości Europy? ...	53
3.3. Zadania postawione przed Unią Europejską	64
Bibliografia	73
Barbara Walczak	
Prawa człowieka jako podstawa wartości przyjmowanych przez Unię Europejską	77
Rozdział I	
Prawa człowieka jako zbiór wartości	79

1.1. Historia praw człowieka – postęp aksjologiczny	79
1.2. Prawa człowieka – podstawowe pojęcia	83
1.3. Koncepcja praw człowieka	86
1.4. Europejska Konwencja Praw Człowieka	91
1.5. Prawa człowieka w Unii Europejskiej	93
Rozdział II	
Dokumenty Unii Europejskiej podejmujące problematykę praw człowieka	97
2.1. Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą (Traktaty Rzymskie)	98
2.2. Traktat o Unii Europejskiej	99
2.3. Traktat Amsterdamski	102
2.4. Traktat Nicejski	104
2.5. Karta Praw Podstawowych – przełom aksjologiczny w Unii Europejskiej	104
2.6. Europejski Kodeks Dobrej Administracji	115
2.7. Traktat z Lizbony szansą dla Karty Praw Podstawowych	116
Rozdział III	
Działalność Unii Europejskiej w dziedzinie praw człowieka	119
3.1. Europejska Inicjatywa Na Rzecz Demokracji i Praw Człowieka	119
3.2. Walka o zniesienie kary śmierci	121
3.3. Zwalczanie tortur	122
3.4. Zwalczanie rasizmu i ksenofobii	124
3.5. Obserwacja i wsparcie wyborów	126
3.6. Prawa ludności autochtonicznej	128
3.7. Prawa dziecka	129
3.8. Inne formy działalności	131
Rozdział IV	
Czy prawa człowieka są zbiorem wartości Unii Europejskiej?	135
4.1. Jak Unia Europejska traktuje prawa człowieka?	135
4.2. Prawa człowieka – europejskie dobro wspólne	137
4.3. Prawa człowieka podstawą wartości przyjmowanych przez Unię Europejską – podsumowanie	141
Bibliografia	145

Wstęp

Przez kilka lat negocjacji przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej opinie Polaków były podszyte różnorodnymi i często skrajnymi emocjami: od bezkrytycznego euroentuzjazmu po defetystyczny euroceptycyzm. Kiedy zatem 1 maja 2004 roku, po zakończeniu procesu akcesyjnego, Polska została przyjęta do tej najważniejszej europejskiej organizacji, odstały pierwsze emocje, a prowadzenie merytorycznych analiz wielu zjawisk i procesów związanych z Unią Europejską stało się także przedmiotem badań wielu placówek naukowych w Polsce. Nie można też było pominąć takich rozważań i badań na Wydziale Filozoficznym Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie, gdzie w ciągu ostatnich kilku lat powstało szereg prac dyplomowych związanych z europejskimi zagadnieniami.

Elementy aksjologii Unii Europejskiej to publikacja, która została przygotowana i opracowana na podstawie dwóch bardzo ciekawych prac magisterskich obronionych na wspomnianym Wydziale w 2007 roku. Ich autorkami są mgr Janina Wilk i mgr Barbara Walczak. Obydwie podjęły analizę wybranych zagadnień aksjologicznych, które w swej aktualności wydają się być zagadnieniami kluczowymi dla zrozumienia europejskich teorii wartości. Pierwsza praca to ciekawe porównanie przyjętych przez Unię Europejską szczegółowych systemów wartości z tym, co leżało u podstaw cywilizacyjnego kształtowania się Starego Kontynentu. Bo choć czasy i tendencje polityczno-społeczne się zmieniają, to jednak wciąż pozostaje otwarte pytanie o ewolucję

wyznawanych przez poszczególne społeczeństwa wartości. Druga praca podejmuje zagadnienie praw człowieka w Unii Europejskiej, zarówno od strony teoretyczno-legislacyjnej, jak również stosowania i przestrzegania ich w praktyce. W niniejszym wydaniu obydwie opracowania zostały tak przygotowane, by mogły być pomocne studentom zajmującym się tymi zagadnieniami, jak również by stanowiły prosty przewodnik po aksjologicznych meandrach Unii dla wszystkich, którzy pasjonują się tą tematyką.

Leszek Gęsiak

Janina Wilk

**Fundamentalne wartości Europy
a aksjologia Unii Europejskiej**

Europa i jej wartości

Termin *Europa* posiada wiele znaczeń. W zależności od okoliczności różna jest jego interpretacja. W treści niniejszego opracowania występują dwa terminy: Europa i Unia Europejska. Oba traktowane są jako dwa odrębne podmioty będące przedmiotem prowadzonych analiz.

1.1. Europa – zarys problemu

Na przestrzeni wieków nie raz zadawano sobie pytanie o naturę pojęcia Europy. W zależności od dziedziny, z punktu widzenia której starano się dokonać analizy tego pojęcia, pojawiały się różne odpowiedzi, a wraz z nimi nowe pytania i problemy. Zdefiniowanie pojęcia Europy zawsze stawiało przed sobą ogromne wyzwania i trudność wynikającą z jednoznacznego określenia obszarów geograficznych, kultur lub konkretnych osób, które niewątpliwie miały wpływ na kształt i charakter Europy. Nie ulega wątpliwości, że cywilizacja europejska czerpała z innych kultur, w tym z kultury starożytnego Egiptu i dalekiego Wschodu. Sama również stanowiła punkt odniesienia dla innych. Z tą sytuacją mamy do czynienia także współcześnie.

Pojęcie Europy można rozpatrywać w trzech kategoriach:

- **w kategoriach przestrzennych**, gdzie najbardziej powszechną próbą definicji jest ta zaproponowana przez Brytanikę: „Europa to jeden z najmniejszych kontynentów obejmujących zachodni obszar Eurazji. Jego powierzchnia wynosi 10,4 mln km² (pod względem powierzchni zajmuje przedostatnie miejsce, przed Australią), a liczba ludności (1997): 728,936 mln. Najdalej na północ wysuniętym punktem kontynentu jest przylądek Nordkyn (71°8' szerokości geograficznej północnej), na południu – przylądek Marroqui (35°58' szerokości geograficznej północnej), na zachodzie – przylądek Roca (9°27' długości geograficznej zachodniej), a na wschodzie – pasmo Uralu (67° długości geograficznej wschodniej)”¹. Trzeba jednak zauważyć, że takie definiowanie nie zawsze wynika z ukształtowania terenu lub uwarunkowań klimatycznych. Często jest rezultatem wielu zawirowań historycznych i ma charakter czysto umowny, co powoduje, że pojęcie przybiera ograniczoną formę.
- **W kategoriach czasowych**, które mówią o szczególnego rodzaju wspólnocie dziejowej łączącej Europejczyków i wspólnym dla nich poczuciu tożsamości, mimo iż historia na zmianę odkrywa przed nami lata wielkich koalicji, porozumień oraz krwawych konfliktów i wojen.
- **W kategoriach kulturowych**, które początku cywilizacji europejskiej dopatrują się w kulturze ateńskiej, rzymskiej, egipskiej i judaistycznej. Dzięki nim w świadomości Europejczyka narodziło się pojęcie państwa i prawa. Człowiek zyskał poczucie wolności i godności, a dzięki racjonalnemu myśleniu dokonała się w nim transformacja światopoglądu. Miało to i nadal ma oddźwięk w nauce, architekturze, sztuce itp.

---

¹ BRYTANICA Edycja Polska, wydawnictwo KURPISZ, Poznań 1999, s. 223.

Wymienione sposoby definiowania pojęcia Europy, mimo że uwzględniają tylko wybraną przez siebie część zagadnienia, przybliżają nas do prawdy o Europie. Jest to jednak ciągle sytuacja, w której człowiek nie jest w stanie do końca uchwycić wszystkich aspektów tego terminu. Być może wynika to z wielowymiarowości pojęcia oraz niemożliwości skupienia uwagi człowieka jednocześnie na wszystkich wymiarach tego terminu.

Dla niniejszego opracowania najbardziej korzystnym będzie rozumienie pojęcia Europy przez pryzmat słowa *kontynent* (*contenere*), które – idąc za łacińskim rozumieniem tego słowa – oznaczać będzie zbiornik lub rezerwar². W tym ujęciu najbardziej oczywiste staje się dla nas odrzucenie wszelkich uwarunkowań geograficzno-biologicznych, gdyż biorąc pod uwagę czysto geograficzny punkt widzenia nie można powiedzieć, że „Europa jest kontynentem, a jedynie półwyspem kontynentu azjatyckiego (...), Europa podobnie jak Indie, jest subkontynentem”³. Stwarza to sytuację, w której jesteśmy zmuszeni do rozumienia pojęcia Europy – kontynentu, bardziej jako pojemnika historyczno-kulturowego i wyodrębnienia jej jako takiej w celu stworzenia czysto kulturowych granic.

Człowiek, który jest twórcą samego pojęcia Europy, jak również stanowi nośnik świadomości i wartości europejskich, zdecydował o podrzędności barier geograficznych czy potencjału genetycznego w stosunku do kultury, która w pewien sposób określa kształt „kontynentu europejskiego”. Mimo, iż dla tego opracowania najważniejsze są kategorie czasowe i kulturowe, nie można zapomnieć, że Europa jest obszarem kontrastów. Chociaż ukształtowanie oraz uwarunkowania klimatyczne i genetyczne nie są najważniejsze, to również odegrały one istotną rolę w rozwoju cywilizacji europejskiej.

---

² Por. R. Buttiglione, J. Merecki, *Europa jako pojęcie filozoficzne*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1996, s. 29.

³ Tamże, s. 31.

Barbara Wałczak

**Prawa człowieka jako podstawa wartości
przyjmowanych przez Unię Europejską**

Prawa człowieka jako zbiór wartości

Czy prawa człowieka są podstawą wartości przyjmowanych przez Unię Europejską? Rozważania na ten temat nie mogą ograniczać się jedynie do prawnych postanowień unijnych w tej dziedzinie, lecz również do działań wykraczających poza tereny Unii, które wykazują, że prawa człowieka są jednym z ważniejszych wyznaczników polityki unijnej, jak również stanowią istotny element zbioru wszystkich wartości Unii Europejskiej.

Prawa człowieka, a właściwie wiedza o nich, lokuje się pomiędzy filozofią a etyką, prawem i naukami politycznymi. Jest to „zespół podstawowych, niezbywalnych i uniwersalnych praw przysługujących człowiekowi bez względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, religię, poglądy, pochodzenie narodowe lub społeczne, majątek, urodzenie, stan zdrowia i inne; nieodłącznie związane z naturą człowieka”¹.

1.1. Historia praw człowieka – postęp aksjologiczny

Rozwój idei praw człowieka dokonywał się w sposób nieciągły. Różne wątki dotyczące człowieka pojawiały się w różnych epokach. Trudno mówić tu o podobnej drodze, jaką przebyły

---

¹ A. Krupa (red.), *Encyklopedia PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 458.

inne dziedziny prawa, ponieważ w ich wypadku była to droga powikłana i wyjątkowo długa.

Najwcześniejsze ślady praw człowieka możemy odnaleźć w kodeksie Hammurabiego, który stanowił, iż władza jest po to, aby strzec sprawiedliwości, aby chronić słabych przed złymi uczynkami silnych.

W starożytności dyskusje dotyczące człowieka były roztrząsane na gruncie etyki. Pierwszymi, którzy mówili o naturalnej wolności i równości ludzi, byli greccy stoicy i sofiści. To oni twierdzili, że prawo naturalne stoi wyżej niż prawo stanowione, i że obejmuje ono obywateli wszystkich państw.

U Arystotelesa możemy odnaleźć akceptację niewolnictwa, która jednak nie zaprzecza temu, że mówił on o sprawiedliwości oraz wolności czynu i słowa w demokracji greckiej.

Propagatorami greckiej myśli byli rzymscy myśliciele, szczególnie Cyceron i Seneka, jak i rzymscy prawnicy. W kodeksie Justyniana możemy odnaleźć kontynuację greckiej myśli, gdyż „uznaje on prawo natury za najwyższe źródło prawa i wywodzi zeń *ius gentium* – nakazy obowiązujące wszystkich ludzi”².

Ale chyba najważniejszym czynnikiem rozwijania idei związanych z prawami człowieka jest tradycja judeo-chrześcijańska. Talmud i Pismo Święte zawierają odniesienia do pojęć godności człowieka, równości, miłości i sprawiedliwości panującej między ludźmi. Wiele jest zdań w tych Pismach, które mogą być traktowane jako manifest równości i uniwersalizmu praw człowieka, na przykład słowa św. Pawła z Listu do Galatów: „Nie ma już Żyda ani poganina, nie ma już niewolnika ani człowieka wolnego, nie ma już mężczyzny ani kobiety, wszyscy bowiem jesteście kimś jednym w Chrystusie” (Ga 3, 28), bądź dalej: „Wy zatem, bracia, powołani zostaliście do wolności” (Ga 5, 13).

² R. Kuźniar, *Prawa człowieka: prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2000, s. 20.

Średniowieczna filozofia chrześcijańska kontynuowała starożytną myśl. Święty Tomasz z Akwinu mówił, że władza nie nadaje praw, ponieważ są one nieodłączną częścią natury człowieka, którą nadał mu Bóg. Prawa stanowione powinny być wywodzone z prawa naturalnego, w innym wypadku tracą one swoją moc i nie będą sprawiedliwe.

To w średniowieczu pojawiają się pierwsze dokumenty dotyczące przestrzegania praw człowieka. Za pierwszy kodeks praw człowieka uważana jest *Magna Charta Liberatum*³ wydana przez króla Jana bez Ziemi w 1215 roku. Można w niej odnaleźć pierwsze zapisy na temat swobód obywatelskich i konstytucyjnych ograniczeń władzy królewskiej.

Renesans przyniósł afirmację człowieka, więc odrodzenie się teorii prawa naturalnego stało się nieuchronne. Filozofowie, tacy jak Hugo Grotius, Tomasz Hobbes czy John Locke, którzy wyrosli na tej afirmacji, głosili, że ludzie przed uformowaniem się społeczeństw i państw korzystali ze swoich naturalnych praw, czyli prawa do życia, do wolności, równości i do własności. Prawa te stały się z czasem kanonem liberalnych praw człowieka. W tym czasie popularna stała się teoria umowy społecznej, która mówiła, że ludzie wraz z rozwojem porzucają stan natury i tworzą społeczeństwo, w którym do ochrony ich praw potrzebna jest władza publiczna, czyli państwo.

Teorię umowy społecznej przejęło i rozwinęło oświecenie francuskie. Monteskiusz mówił o współzależności między wolnością a praworządnością, natomiast Rousseau rozumiał umowę społeczną jako podstawę wolności i równości.

Niemiecki filozof Oświecenia, Immanuel Kant, utożsamiał prawo naturalne z moralnością, której podstawą jest imperatyw kategoryczny.

---

³ Wielka Karta Swobód.

Teorie te miały wpływ na rozwój praw człowieka. Szczególnie widać to w siedemnastowiecznej Anglii. W 1679 roku powstała tam *The Habeas Corpus Act*⁴, a w 1689 *The Bill of Rights*⁵. W Stanach Zjednoczonych w 1776 roku powstaje *Amerykańska Deklaracja Niepodległości*⁶, a we Francji w 1789 roku *Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela*⁷.

W XVIII wieku uformowała się liberalna koncepcja praw człowieka, która zakładała, że każda jednostka jest podmiotem pewnego katalogu praw naturalnych – wolności, równości, własności.

Wiek XIX przyniósł modyfikację i wzbogacenie liberalnej koncepcji, a szczególnie jej rozwój geograficzny, ponieważ wraz z wojskami Napoleona rozprzestrzeniły się ideały Rewolucji Francuskiej. Lecz niestety poprzez powstania narodowe, wstrząsy społeczne i kryzysy ekonomiczne widać wyraźnie, że liberalna

⁴ **Habeas Corpus Act** [łac. *habeas corpus* ‘żebyś miał ciało’, ang. *act* ‘akt’, ‘ustawa’], ustawa angielska z 1679; zabrania aresztowania i więzienia obywatela bez nakazu sądu oraz gwarantuje proces przed właściwym sądem; jeden z podstawowych brytyjskich aktów ustrojowych; A. Krupa (red.), *Encyklopedia PWN*, dz. cyt., s. 188.

⁵ **Bill of Rights**, właśc. *An Act Declaring the Rights and Liberties of the Subject and Settling the Succession of the Crown*, ustawa ang. z 1689; przyjęta w wyniku rewolucji angielskiej 1688-89, ograniczała władzę króla na rzecz uprawnień Parlamentu; jeden z podstawowych brytyjskich aktów ustrojowych; A. Krupa (red.), *Encyklopedia PWN*, dz. cyt., s. 59.

⁶ **Deklaracja niepodległości Stanów Zjednoczonych**, programowy dokument rewolucji amerykańskiej 1775-83, uchwalony 4 VII 1776 przez Kongres Kontynentalny; przedstawiciele 13 kolonii brytyjskich w Ameryce Północnej wypowiedzieli w nim posłuszeństwo królowi brytyjskiemu i ogłosili je suwerennymi stanami; opracowana przez Th. Jeffersona przy współudziale m.in. J. Adamsa i B. Franklina; A. Krupa (red.), *Encyklopedia PWN*, dz. cyt., s. 114.

⁷ **Deklaracja praw człowieka i obywatela**, programowy dokument rewolucji francuskiej 1789-99, uchwalony przez Konstytuante; głosiła m.in. zasady: równości wobec prawa, suwerenności narodu, podziału władz, nienaruszalności prawa własności; jej postanowienia stały się wzorem dla konstytucji innych państw; A. Krupa (red.), *Encyklopedia PWN*, dz. cyt., s. 114.

koncepcja praw człowieka nie zdaje egzaminu i potrzeba jej wielu uzupełnień.

W wieku XX na piedestale wciąż zostają prawa obywatelskie i wolność polityczna, lecz przestaje być ona absolutna, ponieważ równość staje się najważniejszym postulatem. Prawa człowieka dopiero w wieku XX osiągnęły swój współczesny kształt. W tym czasie powstało bardzo wiele organizacji i dokumentów dotyczących praw człowieka i ich ochrony, szczególnie w reakcji na komunizm i tragedię holokaustu.

Z historii praw człowieka wynika, że zawsze niosły one ze sobą wartości istotne dla ludzkiego życia. Mówiono o nich, tworzone dokumenty, które miały stanowić nie tylko ochronę samego człowieka, ale również jego systemów wartości. Były tematem rozważań nie tylko filozoficznych, ale również aksjologicznych. Toczy się wiele dyskusji na ich temat, szczególnie na polu etyki, ponieważ ochrona godności, życia czy sprawiedliwości jest jednym z podstawowych celów życia człowieka i jedną z najważniejszych wartości.